

mindaddig, amíg a különböző pályákra menő ifjaknak nem nyújtunk módot arra, hogy együtt készüljenek jövő hivatásukra és korán megismerhessék, sőt megtanulhassák becsülni azokat is, akik nem a saját foglalkozási águkban fejtenek ki értékes munkásságot az egész nemzet javára.

Ezen a három legfőbb hibán kívül még sok kisebb hibára is rá lehetne mutatni, amik mind elavult politikai doktrínák következményei. A nevelési létra egyes fokai nem egymás fölött vannak: a középiskola nem tudja, mit csinál az elemi, az egyetem pedig semmit sem tud a középiskoláról és miért? mert régebben ezek egészen különböző társadalmi rétegeket neveltek, és mindegyik más célzattal. A nevelési intézményekben annál kisebb a módszerre való törekvés, minél magasabb fokú a kérdéses intézmény: az elemiben a legmodernebb módszereket használják, ugyanúgy a polgáriban is, az egyetemen pedig sokhelyütt még nem jutottak túl a pusztá felolvasáson, és miért? mert a magasabb fokú nevelési intézmények legfőbb céljuknak még mindig a szelekciót látják, amint az az oligarchikus időkben szükséges és divatos is volt. A középiskolák tanterve, még a szakirányúaké is, a formális képzés kiöregedő tanának hatása alatt áll és csupa „elmeképző“ tárgyakból van összetéve, amelyek haszontalan tudásanyagot fejlesztik a növendék képességeit, amikor ugyanez a fejlesztés hasznos anyagon is megtörténhetne. Ennek az oka szintén a múlt, amikor az egyetemi tanulmányok elvégzéséhez feltétlenül szükségesek voltak a latin és a matematika, és mivel minden középiskolás természetesen egyetemre ment, mindenki számára hasznosak is voltak. És még sok más példára is rá lehetne mutatni a magyar nevelésben, de nincsen rá szükség. Azt hisszük, az eddig felhozottak is beigazolják a tételt, hogy a politika és a pedagógia között szerves a kapcsolat, viszont a magyar pedagógia pillanatnyilag nem áll még egészen összhangban az országszerte vallott és hirdett politikai elvekkel. Ebből pedig lelkiismeretes nevelőkre súlyos kötelesség hárul: meg kell vizsgálniok saját oktató-nevelő tevékenységüket és le kell mérniök azt politikai elveik mérővesszejével; meg kell állapítaniok, hogy hol mutatkozik eltérés az elv és a megvalósítás között; legvégül pedig tisztázniok kell, hogy melyik út vezet legrövidebben a megvalósítás felé és haladéktalanul rá kell lépniök erre az útra. A mostani nevelő-nemzedékre súlyos feladat vár: egy megnagyobbodott és egyszerre ismét kisebbségi állammá lett ország közoktatásügyének harmónikus kiépítése, ez pedig nem lehetséges másként, csak úgy, ha minden nevelő tisztázza önmagában a nemzeti politika pedagógiai egyenértékeit és minden erejével beleveti magát az utóbbiak szolgálatába.

Dr. Berg Pál.

Magyar nyelvvédelem a középiskolában*

Jó száz esztendeje annak, hogy Kölcsey Ferenc megfogalmazta híres jelmondatát: „Nyelvében él a nemzet“. A nagy magyar ébredés korszaka már homloktérbe állította nyelvünk sorsdöntő jelentőségét. Az

*Módszeres értekezleten tartott előadás.

új Magyarország megszületése épp olyan érdeme államférfiainknak, mint íróművészeinknek, s nagyon nehéz volna eldönteni az irodalom és élet viszonyában, hogy van-e nagyobb nemzeti erőnk nyelvünk géniuszánál. A kiegyezés óta hatalmas sorspróbák bizonyágtevéseink kellett túljutnunk, hogy nyilvánvalóvá váljék életrevalóságunk, s napjaink trianoni megpróbáltatásai újra csak azt bizonyítják, hogy nyelvi kérdések körül tájtékeznak a legveszedelmesebb hullámok a történelmi magyar végeken. Több millió elnyomott magyart a legszorosabb faji kapocsként tart össze az a hősi küzdelem, amely nyelvünk jogaiért folyik.

Amikor a történelem kegyetlen leckéje ime újra előtérbe állította a legnagyobb nemzeti kincsünk: nyelvünk jelentőségét, nem kell-e visszás érzéssel gondolnunk arra, hogy a tisztább magyarság, a mélyebb, magyarabb magyarság — éppen nyelvi vonatkozásban — irodalmi körök szívébe még jórészt ma is. Hogy hivatalos iskolapolitikánk ma már középpontba állítja nemzeti tárgyainkat, elsősorban nyelvünk s irodalmunk tanítását, ez édeskeveset változtatott azon a tényen, hogy közvéleményünk távolról sem érez honmentő munkát, honvédelmi harcot a magyar nyelvvédelmi törekvésekben. Hol vagyunk még attól, hogy Gárdonyival együtt mi is hazaárulónak tartsuk azt, aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért, s akinek fáj a korcs magyar szó! (Magyarul így!)

A kérdés lényegét talán Széchenyi István fogalmazta meg legtisztábban: „Nyelvünkkel mindent elérhetünk, ami nemzetünk dízére méltó, nélküle semmit.“ E tétel igazsága alapján a nyelvművelés nemcsak tudósok, írók és nyelvtanítók ügye, hanem az egyetemes magyarságé: minden művelt magyar emberé. Minél műveltebbek vagyunk, annál nagyobb a kötelességünk e tekintetben, mert a művelődés előrehaladásával mindinkább fokozódik a nemzeti nyelv fontossága. Köztudomású, hogy a francia forradalom hivatalosan nemzeti vagyonnak nyilvánította a szövégi néma e-t, csak azért, mert nemzeti érték megőrzését látta a francia helyesírás hagyományápolásában.

Napjaink hatalmas politikai és társadalmi légfrissítése különös mértékben állította előtérbe mindazt, ami ősi, faji érték. Az új Törökország megteremtője: Kemál nagyszerű nyelvművelő mozgalmat indított meg a törökség szellemi honmentő munkájaként. A török kormány 1932 óta kötelezőnek ismeri el minden állami szervre a legfőbb hivatalos nyelvfejlesztő tanács határozatait. Finnországban páratlan arányú névfinnesítő mozgalom indult meg még a világháború előtt, lelkes nyelvvédő törekvések keretében. Százegyrével dobták el svéd hangzású nevüket öntudatos finn testvéreink, Nem is kell mondanom, hogy Németországban hivatalos szervek irányítják a pompásan megszervezett nyelvtisztasági mozgalmakat. Nem régen olvastam, hogy a fasiszta Olaszország figyelme még a nemzetközi fogalmak megolaszosságára is kiterjed. A Touring Club Italiano egyletnevet Consociazione Turista Italiana-ra változtatták. Az olasz királyi akadémia külön intézményt létesített a nyelv olasz szellemének tanulmányozására és védelmére. Ez a szerv az olasz rádióval együttműködik.

Mint ebből a pár példából is láthatjuk, a nyelvvédelem ma már mind több és több államban foglalkoztatja a legszélesebb közvéleményt,

itt-ott már hivatalos állami gondoskodás tárgya, míg nálunk alig történt valami ezen a téren. Hogy mennyire így van ez, elég, ha a kiábrándító eredménytelenségre gondolunk minden jószándékú, de elszigetelt hatású részletsiker méltánylása mellett is. Ma még — sajnos — nagyon könnyen ujjunkra tudjuk szedni: mi történt nálunk a magyar nyelvvédelem ügyében. Alig több, mint amit akadémiánk nyelvművelő bizottságának működése, a Magyarosan folyóirat tisztogatása, a rádió párperces hibajavításai, pár lelkes magyar tanár következetes munkája s néhány könyv és cikk hatása mutat fel.

Mi lehet ennek a főoka? Talán az, hogy nemcsak nyelvünk, hanem egész művelődésünk telítve van idegen elemekkel. E meggondolás végső gyökérszála a nemzeti öntudat fogyatékoságához vezet: nagyon kevesen érzünk felelősséget nemzeti értékeink elkallódásáért, vagy fakulásáért. Hányan vannak jóhiszemű magyarjaink között is, akik nem sorozzák művelődési eszményeik közé anyanyelvünk minél tökéletesebb tudását! Nemzeti betegségünk volt nekünk amúgy is mindig a külföld majmolása, s ma is jobban esik félműveltjeink tízezeinek, ha *vitrínt* mondanak *üvegszekrény* helyett, *tradíciót hagyomány* helyett, *unintelligenciát műveletlenség* helyett, *nettét csinos* helyett, *frakciót csoport* helyett, *nüanszot árnyalat* helyett. A külföldi divatcikkeket súlyos vámmal próbálja visszariasztani az állam a határunktól, vagy be sem engedi, a petyhüdt divatszóknak semmi sem áll útjukban. A tejhamisítót lecsukják, a nyelvrontó akár százezres példányokban fertőzhet.

Meghökken az ember, ha arra gondol: mennyi nagyképűség és tehetetlenség, mennyi ellenmondás és következetlenség gyöngíti, bénítja, teszi lehetetlenné a nyelvvédelem eszmei kialakulását mai, vizprédikáló és borívó társadalmunk hagyományos életformájában. Az állam drága pénzen ezrével tart fenn iskolákat a nemzeti szellem ápolására, de társadalomszervező és közösségirányító munkájában már nem sokat törődik annak a nemzeti nyelvnek az *intézményes* védelmével, amely a faji szellem legmélyebb s legteljesebb megtestesülése. Az iskolából hazafelé baktató gyermek szemébe ordítanak a nagyvárosi hirdetőoszlopok, cégtáblák, ujságárús-bódék és kirakatok magyartalanságai. A magyarok fővárosában csak nagyon elvéve akad magyar nevű mozi, vagy szálló, de, annál több nemzetközi, tartalmatlan, szürke, vagy egyenesen buta elnevezésű. Ki érti például a *Bodográf*, vagy *Roxy* mozi-elnevezéseket? Vagy mi köze a *Fórumnak* a piachoz, a *Szimplonnak* az alagúthoz? A magyar királyi dohányjövődék gyártmányai között igazán lámpással kell keresnünk magyar elnevezésűt, mert bizonyosan számít az állam a Coronitas-, Regalitas-, Novitas- vagy Senioritas-szívó honpolgárai nyegle idegenimádatára. A falragasztásos hirdetések gyalázatos nyelvmerényletei olykor-olykor felérnek egy-egy bankrablás tényével. Ujságjaink pongyolaságai, ritkító nyelvrugásai mint afféle kitenyészett nyelv-rühatkák százezer példányban fertőznek pár óra alatt, a nyomdaipar mai felkészültségével. Ha bírói végzést, vagy minisztériumi leíratot kapsz kezedbe, bizony le kell ahhoz ülnöd nyugodtan, hogy megérthesd; nem megy az úgy állva, egyszeri olvasásra. Jogi nyelvünk szinte érthetetlen. Közíró, tudós, képviselőházi szónok a saját tekintélyét s

mondanivalóinak igazságát érezné kétes értékűnek, ha közérthető módon, józan magyar gondolkodás szerint beszélne. Dismagyaros ünnepi szónokaink csöpögnek a népi *mentalitástól*, az *ökonómikus* elgondolásoktól, a *konstruktív politikai ideáktól*, s nem veszik észre, milyen torz-magyaroság csácsog mellőngető szólamaikban.

Egy szó, mint száz : mindaddig eredménytelenségre lesz kárhóztatva nálunk minden nyelvvisztító buzgalom, minden nyelvvédő vagdalkozás, amíg faji öntudatunk nem érzi szükségét annak, hogy közéletünk minden zugából eltüntesse az idegenség összes pókhálóját, kilúgozzon minden penészes odút, még ha nyugati patinát játszik is a színe a türelmes magyar századok jóvoltából. Teljes közéleti magyarosodástól remélhet a magyar nyelvvédelem ügye is sikeres hadműveleteket, majdán döntő győzelmet. Addig azonban, amíg az iskola szinte teljesen magára hagyva vívja eszmei harcát ezen a téren is, s meg kell elégednie részletsikerek látszateredményeivel, addig bizony hatalmas nemzetierők mennek veszendőbe, s a magyar nevelői rend egyoldalú erőfeszítése marad a magyar nyelvvédelem dolga.

Hinnünk kell azonban, hogy nem is olyan sokára eljön az ideje az intézményes magyar nyelvvédelemnek is. Ráeszmélünk előbb-utóbb arra, hogy legfélétebb nemzeti kincsünk védelme megkövetelhet legalább olyan országos figyelmet, olyan egyetemes magyar gondot, mint amilyenben például a rézgalic intézményes kiutalása részesül, hogy ne is beszéljünk a veszetség ellen védekező oltás kötelezettségéről. Lesz idő, amikor majd szégyelni fogjuk, hogy megfelelő törvények hiányában állami tisztviselő lehetett nálunk olyan ember is, akinek magyar nyelvtudása hiányos volt ; hogy hivatalos iratokat adhattak ki kerékbe tört magyar nyelven ; hogy a nagyközönség nyelvi nevelését idegen szellemű hírlapoknak, könyveknek, színházaknak engedték át ; hogy tiszta magyar falvak fiatalságát pesti kabaréművek aszfaltmagyarságának szolgáltatták ki a magyar értelmiség felé kacsingató műkedvelődsdik útján ; hogy magyar mezővárosok moziéhes lakosságát *Glória-kultúrházakba* és *Apolló-csarnokokba* terelték be hétről-hétre, felszivatni vele a képfelírások pesti mérgét. Talán még mi is megérjük azt az időt, amikor intézményes nyelvvédelem gondoskodik majd mindennemű magyar nyomtatvány nyelvi hibátlanságáról, legyen az vezércikk, árjegyzék, hirdetés, vagy szakkönyv. Akkor nem fognak majd bosszantani bennünket a zavaros nemzetköziségű magyar iparcikk-nevek, magyar munkások magyar nyersanyagkészítményei, s kinevetik majd azt a gyógyárúst, aki tyúkszemirtó szert *tyukirtól* néven árúsít. (A multkor szúrt szemet egyik gyógyszerárban a sok *kötszer* és *védjegy* tanulmányozása közben.)

Az a kérdés most már, mi a teendője az iskolának addig is, míg a faji öntudat erősödése nem állítja nálunk is a legfontosabb fajvédelmi kérdések előterébe nyelvvédelmünk ügyét. Bizony nem más, mint fokozott méretű harc és következetes munkavállalás éppen annak a faji öntudatnak a fellobbantására, amelytől oly sokat várunk a magyar nyelvvédelem dolgában. Mert hiszen az iskola falai közül kerülnek ki a jövő szellemi vezérei : államférfiai épúgy, mint újságírói, a legszélesebb értelemben vett közéletformálók. Az is tagadhatatlan, hogy a nyelvműve-

lés terén minden időben a nevelői rend munkája lesz a legfontosabb. A kérdés tehát ilyen fogalmazásban szól hozzánk: mit tehet a magyar tanár nyelvvédő szerepében?

Az eddig elmondottak után természetesnek vesszük bizonyára, hogy nemcsak a magyar-szakos tanárokról van itt szó, hiszen a nyelvvédelem ügye abban a percben megbukott, amikor szakkérdéssé szükkült. Hogy a magyar-szakos tanárra hárul a legtöbb teendő, s hogy az ő vállán van legtöbb felelősség ebben a dologban, az egészen természetes. De ha valljuk azt, hogy honmentő tevékenység a nyelvvédelem, akkor joggal várhatja a magyar nyelv tanára összes kartársai egybehangzó segítségét, hiszen Magyarországon minden tanárjelöltnek kell magyar nyelvből is vizsgáznia. Úgy vagyunk ezzel a kérdéssel is, mint a valláserkölcsei neveléssel: ha csak hittanórai leckékkel akarjuk elintézni a vallásos nevelés ügyét, a magára hagyott vallástanár már eleve elvesztette a játszmát. Még fogékonyságot sem lehet ébreszteni nyelvvédelmi kérdések iránt olyan intézetben, ahol magyar-tanárok szakügyének látja a diák a magyartalanságok üldözését.

Mielőtt részletesebben szólnánk az iskola nyelvvédő munkájáról, mindjárt előre ki kell jelentenünk, hogy ebben a kérdésben is a tanári példaadás az egyetlen, eredményre vezető út, mint a nevelés minden egyéb vonatkozásában is. Mi magunk beszéljünk minél tisztább magyarsággal, s egyetlen órán se hagyjunk kiaknázatlanul egyetlen lehetőséget se, amikor csak rámutathatunk nyelvi gyarlóságokra. A szép könyvek, a remekírók, nyelvtani szabályok nevelő ereje sokkal halványabb a beszélt nyelv hatásánál.

Mit jelent ez az elv közelebről nézve? Azt, hogy a tanári továbbképzés fogalmát terjesszük ki elsősorban anyanyelvi tudásunk folytonos tökéletesítésére. Ne hitessük el magunkkal, hogy tökéletesen tudunk magyarul. Legyünk bizalmatlanok nyelvérzékünkkel szemben. Gondoljunk csak a félreértett és összezavart szavakra. Szakembereink állítják, hogy többé-kevésbé meggyengült ma már a nyelvérzékünk. A pompás magyarsággal író Jókaiival is megesett, hogy a *tegez* szót *ij* értelemben használta pusztán azért, mert ezek a szók ritkábban használatosak. Olyan természetesnek találjuk ma már az ilyen hirdetéseket: *Szakszerűen* vállal mindenféle javítást... Pedig itt arról van szó, hogy szakszerűen javít. Bizony nem árt egyikünknek sem, ha időnként alkalmat szerzünk magunknak egy kis anyanyelvi továbbképzésre. Legyen szabad itt melegen ajánlanom minden kartársam figyelmébe egy nagyon kellemes módot a nyelvi öntudat erősítésére: a *Magyarosan* című nyelvvédelmi folyóirat olvasását. Ez a pompás kis füzet ötször-hatszor jelenik meg egy évben, s népszerű nyelven igazán sok érdekes tanácsal, útbaigazítással szolgál, évi egy pengő előfizetési díjért.

A magunk példaadása tehát azt hozza magával, hogy fokozott mértékben kell figyelniünk a saját beszédünkre. Hibán természetesen nemcsak idegen szó felesleges használatát kell értenünk, hanem sok minden egyebet is: a rossz kiejtést (ide tartozik a túlzottan „pontos” kiejtés is, amikor például külön ejtem a d-t és j-t az *adjon* szóban), hangsúlyozási és hanglejtési hibát, kapkodó előadást, pongyola mon-

datszerkesztést, a bőbeszédűséget, a nyelvi túlzásokat, a modoros, nyegle kifejezések használatát, a rokonértelmű szavak között kevésbé találóval való megelegetést, a homályos beszédet, de főként a magyartalan szókapcsolatokat. Az ember kellő önfegyelmeléssel nagyon sokra tudja vinni az ilyen hibák öntudatosítása által. Az órára készülés terjedjen ki arra is, hogy az új anyagban előforduló idegenszerűséget próbáljuk eltüntetni, ha egy mód van rá. Még itt-ott szakkifejezéseket is meg lehet magyarátanunk. Tankönyveink ellen úgylis elég sok még ma is a panaszi nyelvhelyességi szempontból.

Ha aztán bizonyos igénnyel figyeljük saját beszédünket a szép és jó magyarság szempontjából, akkor mind nagyobb biztonsággal tudunk rámutatni diákjaink hibázásaira is. Semmiesetre se hagyjuk szó nélkül nyelvi tévedéseiket: egy odavetett szóval tegyünk jobbat a hibáztatott helyébe. Ezzel még nem törjük meg a felelés folyamatát. Számtandolgozatban éppúgy mu assunk rá a fogalmazási és helyesírási hibákra, mint a magyar nyelvész. De tovább is mehetünk: hatalmazzuk fel diákjainkat arra, hogy figyelmeztethessenek bennünket, ha idegen szót ok nélkül használunk. Mi magunk is jobban fogunk így figyelni szavainkra, de nagyon jó fegyelmező és figyelemre készítelő eszköznek is fog ez bizonyulni az osztályban.

Hogy felébresszük és fokozzuk tanulóinkban a nyelvtisztító buzgalmat, néhanapján adjunk fel nekik pár idegen szót, vagy félig meghonosodott szót a napi leckénkkel kapcsolatban: süssék ki otthon, milyen találó magyar szó helyettesíthetné ezeket. Néha egészen meglepő eredményt fogunk látni. Ennek az a haszna is megvan, hogy ilyenkor egyik-másik becsvágyóbb diák egész rokonságát megmozgatja valami jó kifejezésért. Így a szülő is bekapcsolódik akaratlanul is az iskola nyelvvédő munkájába.

Célszerű jegyzéket vezetetni diákjainkkal, ha nem rendszeresen is, — azokról a szavakról, amelyek használatában gyakran hibáznak. Ha magyar nyelvész végzi ezt, leghelyesebb a dolgozatjavítási órát használni erre. Ebbe a szójegyzékbe a diák önállóan is írhat otthon; tehát ne csak iskolai tollbamondáskor használtassuk. Általában szoktassuk hozzá növendékeinket, hogy nyelvvédő éberségük ne csak magyar-órai kötelességük legyen és ne csak iskolai órákra terjedjen ki. A számtan-, vagy történelemtanár hibajavítása éppúgy helyet találhat ebben a füzetben, mint a diák egyéni észrevétele utcai sétája közben.

Nagyszerű nyelvtisztító munkára lehet kaptatni egy-egy osztályt az ilyen irányú tevékenység megszervezésével. Egyéni útakat jelölünk ki hónap elején az osztály minden tagjának, hogy aztán a hó végén tartott beszámolások feltárják, milyen tapasztalatokat szerzett ki-ki a rábízott munkamezőn. Például figyeltejük egyesekkel a saját utcájuk magyartalanságait, akár cégfelíratokon, hirdetésekben, útjelzőkön, utcaelnevezésekben, akár az utcai járókelők beszédében. — Az így irányított diák szükségét érzi majd annak, hogy papírra vesse otthon a pár perccel előbb észlelt fülsértő nyelvhibát. Az ilyen diák nem fog iparos korában ilyen cégtáblát akasztani az útcára:

Hideg Pál hölgyfodrász elsején itt nyílik meg. (Egyik szép alföldi városunkban olvastam a pünkösdi szünetben.)

Lesznek aztán tanulóink, akik majd arra vállalkoznak, hogy figyelik pár hétig a szülői ház és rokonság beszédét s majd erről számolnak be. Egyesek a a padtársak nyelvhibáit fogják számontartani, mások az otthonukban olvasható újság magyartalanságait. A Mi Utunkat is lehet ilyen tanulmányozásra ajánlani diákjainknak, hiszen elvéve még a Magyarosan-ban is olvashatók ilyen szavak: elmellöz, nyelvezet, igénybe vesz, szimbolum. Lesznek önkéntes vállalkozók arra is, hogy a legutóbb forgatott könyvtári kötet nyelvromlásairól adnak majd számot. Megfigyeltetünk értelmesebb diákokkal egy-egy nyelvvédelmi vonatkozású rádióelőadást. És így tovább. Egyszerre buzgólkodhatik tehát az egész osztály, lehetőleg mindenki a magaválasztotta munkahelyen. A kijelölt beszámolón aztán nem összefüggő, írásos tanulmányokat kérünk növénydekeinktől, mert ez a módszer sok diákot elriasztana a lelkes munkától. Elég lesz, ha csak a hibaszámontartó jegyzetéből sorolja fel ki-ki az oda feljegyzett hibákat. Lesz természetesen, aki egész hónap alatt alig vet pár megjegyzést papírra, viszont a színes és lelkes beszámolók bizonyosan külön buzdítás nélkül is hatnak a közömbösekre. Ilyen beszámolóra ne sajnáljunk egész magyar-órát, vagy akár osztályfőnöki órát is.

Egyes intézetekben nagy sikerrel működnek az egyes padsorok nyelvőrei, s külön osztálynyelvőrök is. Ezek hetenként, két hetenként jelentik tapasztalataikat a magyar tanárjuknak. Érdemes lenne minden év végén kimutatást készíteni, vagy akár diákkal készíttetni az összegyűjtött idegenszerűségekről. Ilyen munka, mint a diákélet és diáknevelés jellemző vetülete, méltó volna az évvégi értesítőbe való kinyomtatásra is.

Kívánatos lenne minden évben, minden osztályban íratni egy-két nyelvvédelmi vonatkozású dolgozatot is. A tanári testület állandó ellenőrző, példaadó és buzdító tevékenységét nagyban fokozná az osztálytermekben, folyosókon nagy számban kifüggesztett, izléses kiállítású s célszerű szemléltetést nyújtó táblázatok. Ezeket feltétlenül ügybuzgó diákok készítenék, mert az ilyenfajta szokványos nyomtatványok távolról sem érnek annyit, mint a díszes kiállítású, rajzművészeti értékű, — tehát egyúttal izlésnemesítő, feltűnő betűs diákmunkák.

Az önképzőkörben különös melegségű otthont és munkatermet kaphatna a diákság irányított nyelvvédő tevékenysége. Szerintem az irodalmi jellegű önképzőkörnek egyik legfontosabb feladata éppen nyelvtisztító tevékenysége iehetne. Van középiskola hazánkban, nem is egy, ahol külön szakosztályt kapott a nyelvvédelem ügye az önképzőkör keretében. — Ha nem is tartom szerencsés megoldásnak ezt a tagozódást, mert a magyar nyelvvédelem egyetemes jelentőségét szinte a szakérdeklődés keretébe szűkíti, mégis mutatja, milyen igénnyel és hangsúllyal juttatja ma már előtérbe ezt az ügyet az országos nevelői érdeklődés.

Az önképzőkör munkarendjét tervszerű munkálatokkal és eleven öntevékenységgel biztosíthatná, ha mindjárt évelején megosztoznának a tagok a nyelvvédelmi tevékenység részlelmunkálataiban. Mindenki vállalna valami nyelvőri megbízatást a magaválasztotta órhelyen, s munkája eredményéről ki-ki akkor számolna be, amikor megállapodott a

köri vezetőséggel. — Minden szereplés bírálatának különös hangsúllyal kell kiterjeszkednie a nyelvhelyességi szempontokra. — Az egyes osztályok nyelvőri tevékenysége itt nyerhetne, az önképzőkörben olyan számontartó, szemeltartó diáknyilvánosságot, amely ítélkezési szerepkörével és átfogó jelentőségével nagyban emelhetné az egyes osztályok eredményeit.

Ha nem minden intézeti növendéknek, legalább az önképzőköri tagoknak illendő lenne járátniuk a *Magyarosan* folyóiratot (évi egy pengő!), amelynek előfizetését némelyik intézet szinte minden tanulójától megköveteli. E folyóirat egyik-másik cikkének megbeszélése szervesen illeszkedhetne bele az ülések műsorába.

Az egyik budapesti leánygimnázium önképzőköri tagjai tréfás jelenetekben pellengérezték ki az idegen szellemű szólásokat, a hallgatóság nagy mulatságára. — Újpesten „Magyarosan Bizottság” bírálja előbb a benyújtott műveket nyelvhelyességi szempontból.

A lényeg tehát az, hogy be kell vonnunk a diákokat az iskolai élet minden kínálkozó módján a magyarítás nagy munkájába, minél erősebb öntevékenységi részvétellel: pályázatok kiírásával, idegenszerűségek gyűjtésével, előadó versenyek rendezésével, stb. A cserkész-alakulatok és egyéb ifjúsági egyesületek mind módot találhatnak arra, hogy a diákélet legfontosabb honvédő munkájából becsülettel kivegyék a részüket.

Még két lehetőség kihasználásáról kell szólnunk nyelvvédelmi vonatkozásban. Órahelyettesítéseket nagyon gyümölcsözően s a diákra nézve is nagyon érdekeltetően lehet felhasználni nyelvhelyességi kérdések tárgyalásával. — A másik lehetőséget szülői értekezletek nyújthatják. Az iskola és a szülői ház egybefonódó munkássága a nyelvvédelem terén is eddig kiaknázatlan lehetőségeket tár elénk. Az elmúlt években sok intézetben beszélgettek szülői értekezleten közös haditervekről a magyar nyelvvédelmi harc sikere érdekében.

*

Szántsándékkal nem hangsúlyoztam ekérdés tárgyalásában a magyarórának és a magyar nyelv tanárának a szerepét. Külön tanulmány tárgyát szolgáltatná az a kérdés: hogy szolgálhatja a magyar nyelvvédelem ügyét a magyar-óra. A válasz nyilvánvalóan nem nélkülözhetné a szorosan vett nyelvészeti fejtegetéseket, mint amilyenek például a hangképzés, szóalkotás, régiség, népiség, jelentésváltozás, mondatfűzés, helyesírás tárgyalása. Viszont éppen itt kellene aztán kifejtenünk azt az alapelvet, hogy igazán célravezető nyelvvédelmet a kétségkívül szükséges nyelvjavítás tagadó és hiányló módszerei mellett csak remekíróinkkal való tüzetes foglalkozás útján folytathatunk. Minél többet olvasni és olvastatni ízig-vérig magyar íróművészek munkáit, mert az író is nyelvben él, akárcsak nemzete, s nyelvével is hat kortársaira és utódaira egyaránt. — Nyelvi elemzéseknél sokkal célravezetőbb tehát a szövegre épített írómagyarázat és műértékelés. Az eleven beszéd zamatával, a szép szövegépítés hatásával kell megejteni már a kis diák lelkét és cselekvő módon tenni részesévé műélvezetnek és önálló nyelvműveletnek minél korábban, már az első osztálytól kezdve. Az élményből fakadó írás így

akaratlanul is kiváló tollú írók nyelvhasználatára épül. Az élménydolgozatok nyelv műveleti jelentősége jórészt ebben is leli magyarázatát. — De mindez már nem tartozik szorosan a tárgyamhoz és céloomhoz.

Az volt most csak a céloom, hogy rávilágítsak: mennyire közös ügye minden magyar nevelőnek legjelentősebb nemzeti kincsünknek a védelme, örök ápolása. Tudom jól, hogy az elmondottak jórésze magyar nyelvész keze ügyébe eső dolog; azt is vallom azonban, hogy a magyar nyelv védelme nem különleges nyelvészeti kérdés. Ha pedig valamennyien számolunk itt ennek az elvnek a sürgető követelményeivel, akkor már nincs is másról szó, minthogy ki-ki meggyőződése fokáig segítse magát is cselekvő módon magyar nyelvész-kartársát a nyelvvédelem nehéz munkájában.

Nagy József.

Egyke-gyermek az iskolában.

Régóta súlyos, hovatovább a legsúlyosabb mondanivaló és egyre inkább az élet minden viszonylatában érezhető probléma az egyke. Túljutott a szenzációk izgalmas, megdöbbentő újságvoltán, felfedezték statisztikusok, írók, politikusok, nemzetnevelők, katonák és közgazdászok, minden oldalról megvitatták s az évek múltával, mint lassan közeledő, eget beborító sötét felhő veti árnyékát a napi élet, napi foglalkozások területére. Elmult az idő, amikor a csökkenő születések tényéről csak elméleti síkon értekeztek, amikor még csak a falusi bábák rémségeivel, a malthusiánista tanok bírálatával kapcsolatban vagy ormánysági tájleírásoknál esett róla szó. Ma sokkal köznapibb vonatkozásokban halljuk már a panaszt: nincs elég ember. Erről panaszkodik a cseléd tartó birtokos, a gyermekruhák, gyermekjátékok és gyermekneveléshez szükséges anyagok gyártója és eladója, az ujoncozó katonaorvos és ezt érzi egyre erősebben az erberi tömegek első hajléka, az iskola. Tanszékeket szüntetnek meg, illetve hagynak betöltetlenül azzal, hogy a beiskolázható gyermekek létszámának apadása teszi ezt megokolttá, sorban vonják össze az eddig párhuzamosan működött osztályokat s a kezdő tanító egyre sűrűbben látja jövőendő életpályájának reménysegeit abban a vonatkozásban is összezsugorodni, hogy hovatovább feleslegessé válik a jelenleg működő oktató kar egyrésze a tanulósám csökkenése miatt. Ime: amit minden józan ember már régóta elhisz és ami természetes velejárója minden valóban fontos jelenségnek: nem egyetlen réteg, társadalmi osztály érzi meg a magyar depopulációs folyamatot, hanem mindnyájan — vehetjük a kifejezést a család, foglalkozási ág, város vagy nemzet jelentésében egyaránt — és mindnyájunknak is nem kisebb értékéről van szó, mint a kenyér, a megélhetés, az élet maga. Ha ezt a gondolatmenetet tovább fűznénk, szűkké válnának egy pedagógiai folyóirat keretei és olyan mezőkre jutnánk, mint aminőket legutóbb bebarangolt a magyar kalálhangulat okainak keresésében egyik élettáto írónk. Itt csak a konkrétumok feltárása lehet a feladat, s cikkünk megírására is